

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI  
MINTAQAVIY BO‘LIMI  
XORAZM MA’MUN AKADEMIYASI**

# **XORAZM MA’MUN AKADEMIYASI AXBOROTNOMASI**

Axborotnoma OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrdagi 223/4-son qarori bilan biologiya, qishloq xo‘jaligi, tarix, iqtisodiyot, filologiya va arxitektura fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

**2025-4/3  
Xorazm Ma’mun akademiyasi axborotnomasi  
2006 yildan boshlab chop qilinadi**

**Xiva-2025**

**Bosh muharrir:***Abdullayev Ikram Iskandarovich, b.f.d., prof.***Bosh muharrir o‘rinbosari:***Hasanov Shodlik Bekpo‘latovich, k.f.n., k.i.x.***Tahrir hayati:**

*Abdullayev Ikram Iskandarovich, b.f.d., prof.*  
*Abdullayeva Muborak Maxmusovna, b.f.d., prof.*  
*Abduhalimov Bahrom Abduraximovich, t.f.d., prof.*  
*Agzamova Gulchexra Azizovna, t.f.d., prof.*  
*Aimbetov Nagmet Kalliyevich, i.f.d., akad.*  
*Ametov Yakub Idrisovich, b.f.d., prof.*  
*Babadjanov Xushnut, f.f.n., prof.*  
*Bahodirova Feruza Bahodir qizi, PhD, dots.*  
*Bobojonova Sayyora Xushnudovna, b.f.n., dos.*  
*Bekchanov Davron Jumanazarovich, k.f.d.*  
*Buriyev Xasan Chutbayevich, b.f.d., prof.*  
*Gandjayeva Lola Atanazarovna, b.f.d., k.i.x.*  
*Davletov Sanjar Rajabovich, tar.f.d.*  
*Durdiyeva Gavhar Salayevna, arx.f.d.*  
*Ibragimov Baxtiyor To‘laganovich, k.f.d., akad.*  
*Izzatullayev Zuvayd, b.f.d., prof.*  
*Ismailov Is‘haqjon Otabayevich, f.f.n., dos.*  
*Jumaniyozov Otaboy, f.f.d., prof.*  
*Jumaniyozov Zoxid Otaboyevich, f.f.n., dos.*  
*Jumanov Murat Arepbayevich, b.f.d., prof.*  
*Kadirova Shaxnoza Abduxalilovna, k.f.d., prof.*  
*Qalandarov Nazimxon Nazirovich, b.f.f.d., k.i.x.*  
*Karabayev Ikramjan Turayevich, q/x.f.d., prof.*  
*Karimov Ulug‘bek Temirbayevich, DSc*  
*Kurbanbayev Ilhom Jumanazarovich, b.f.d., prof.*  
*Kurbanova Saida Bekchanovna, f.f.n., dos.*  
*Qutliyev Uchqun Otoboyevich, f-m.f.d., prof.*  
*Lamers Jon, q/x.f.d., prof.*  
*Maykl S. Enjel, b.f.d., prof.*  
*Maxmudov Raufjon Baxodirovich, f.f.d., k.i.x.*  
*Mirzayev Sirojiddin Zayniyevich, f-m.f.d., prof.*  
*Matniyozova Hilola Xudoyberganovna, b.f.d., prof.*  
*Masharipova Feruza Jumanazarovna, PhD*

*Mirzayeva Gulnara Saidarifovna, b.f.d.*  
*Najmeddinov Axmad Raxmatovich PhD, dotsent*  
*Pazilov Abduvayeit, b.f.d., prof.*  
*Razzaqova Surayyo Razzoqovna, k.f.f.d., dos.*  
*Ramatov Bakmat Zaripovich, q/x.f.n., dos.*  
*Raximov Raxim Atajanovich, t.f.d., prof.*  
*Raximov Matnazar Shomurotovich, b.f.d., prof.*  
*Raximova Go‘zal Yuldashovna, f.f.f.d., dos.*  
*Ro‘zmetov Baxtiyar, i.f.d., prof.*  
*Ro‘zmetov Dilshod Ro‘zimboyevich, g.f.n., k.i.x.*  
*Ruzmetov Davron Ibrogimovich, PhD*  
*Sadullayev Azimboy, f-m.f.d., akad.*  
*Salayev San‘atbek Komilovich, i.f.d., prof.*  
*Saparbayeva Gulandam Masharipovna, f.f.f.d.*  
*Saparov Kalandar Abdullayevich, b.f.d., prof.*  
*Safarov Alisher Karimjanovich, b.f.d., dos.*  
*Sirojov Oybek Ochilovich, s.f.d., prof.*  
*Sobitov O‘lmasboy Tojxmedovich, b.f.f.d., k.i.x.*  
*Sotipov Goyipnazar, q/x.f.d., prof.*  
*Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, b.f.d., akad.*  
*Xolliyev Askar Ergashevich, b.f.d., prof.*  
*Xolmatov Baxtiyor Rustamovich, b.f.d.*  
*Cho‘ponov Otanazar Otojonovich, f.f.d., dos.*  
*Shakarboyev Erkin Berdikulovich, b.f.d., prof.*  
*Ermatova Jamila Ismailovna, f.f.n., dos.*  
*Eshchanov Ruzumboy Abdullayevich, b.f.d., prof.*  
*O‘razboyev G‘ayrat O‘razaliyevich, f-m.f.d.*  
*O‘rozboyev Abdulla Durdiyevich, f.f.d.*  
*Hajiyeva Maqsuda Sultonovna, fal.f.d.*  
*Hasanov Shodlik Bekpo‘latovich, k.f.n., k.i.x.*  
*Xudayberganova Durдона Sidiqovna, f.f.d.*  
*Yuldashev Xamza Kamalovich, PhD*  
*Zaripova Ranojon Zaripovna, PhD, dotsent*

Xorazm Ma‘mun akademiyasi axborotnomasi: ilmiy jurnal.-№4/3 (125), Xorazm Ma‘mun akademiyasi, 2025 y. – 265 b. – Bosma nashrning elektron varianti - <https://www.mamun.uz/bulletin>

ISSN 2091-573 X

Muassis: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi mintaqaviy bo‘limi – Xorazm Ma‘mun akademiyasi

## MUNDARIJA

### TARIX FANLARI

|                                                                                                                                                   |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Abdullayeva D.A.</b> Buxoro me'moriy merosining muhofazasiga mas'ul muassasa tarixi                                                            | 6   |
| <b>Abdullayeva N.S.</b> Rossiya Sharq muzeyidagi O'zbekiston badiiy metall buyumlari namunalari                                                   | 9   |
| <b>Abduqodirov J.</b> O'zbekistonda ziyorat: o'tmish va hozir                                                                                     | 13  |
| <b>Abulqosimova D.A.</b> 1991-2001 yillarda Samarqand davlat universiteti faoliyatining yangi bosqichga ko'tarilishi                              | 15  |
| <b>Asadov M.O'.</b> Nogironlar milliy reabilitatsiyasi sohasidagi islohotlar                                                                      | 18  |
| <b>Asatullaev M.I.</b> Public education in the Uzbek SSR for 20 years 1924-1944                                                                   | 24  |
| <b>Axmadova N.A.</b> O'zbekistonning Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan fan va ta'lim sohasidagi hamkorliklarining yangi bosqichga ko'tarilishi    | 27  |
| <b>Axmedov B.A.</b> Yevropa mamlakatlarida qorako'lchilik sohasining taraqqiy etishi                                                              | 29  |
| <b>Bakhramova L.I.</b> Tarixiy va madaniy merosni aks ettiruvchi urbanonimlar                                                                     | 32  |
| <b>Bokiyev B.U., Omonov O.O.</b> O'zbekiston yozuvchilar uyushmasining zabardast vakili                                                           | 35  |
| <b>Burxanova S.T.</b> O'zbekistonning eng yangi tarixiga oid mulohazalar                                                                          | 37  |
| <b>Choriyev B.G'.</b> Mustaqillik yillarida Koson shahrini ijtimoiy infratuzilmasining rivojlanishi                                               | 39  |
| <b>Ergashev K.B.</b> O'zbekistonning Markaziy Osiyo mintaqasidagi madaniy-gumanitar hamkorligi: erishilgan yutuqlar va istiqboldagi rejalar       | 42  |
| <b>Erkinov A.M.</b> Sovet davrida tarix ta'limining o'qitish metodlari va texnologiyalari                                                         | 45  |
| <b>Eshmuhammedova L.</b> Markaziy bankning respublika moliya tizimini rivojlantirishidagi ahamiyati                                               | 48  |
| <b>G'apparova B.R.</b> Xorazm vohasida xalq o'yinlari va milliy bayramlarining rivojlanish bosqichlari                                            | 50  |
| <b>Hamidov A.</b> Ijtimoiy mediaresurslar: kelib chiqish tarixi va rivojlanish tendensiyalari                                                     | 55  |
| <b>Isoqjanov F.Q.</b> Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va uning boshlang'ich ta'lim sohasidagi ahamiyati                                         | 58  |
| <b>Jumaeva N.A.</b> Quyi Zarafshon vohasi dehqonchilik madaniyati tarixidan                                                                       | 60  |
| <b>Kenjayev N.J.</b> Kattaqo'rg'on shahri madaniyati tarixi                                                                                       | 64  |
| <b>Klichev O.A.</b> Amir Abdulahadning "Safarnoma"lari sharhi                                                                                     | 67  |
| <b>Marimov M.E.</b> XX-asrning 20-30-yillarida Xorazm okrugida mahalliy matbuotning rivojlanishi                                                  | 70  |
| <b>Matyakubova Sh.X.</b> Quyi Amudaryo hududida ilk o'rta asr sug'orilish tarmoqlari tarixiga doir ba'zi mulohazalar                              | 74  |
| <b>Mo'minov U., Ashirmurodov A.</b> Buxoro amirligi ichki savdo munosabatlarida qashqadaryo vohasini tutgan o'rni                                 | 77  |
| <b>Nazirov B.S.</b> Trends in the development of equestrian sports in the Surkhandarya oasis                                                      | 79  |
| <b>Nurullayeva Sh.K.</b> History of fabric manufacturing in Central Asia                                                                          | 82  |
| <b>Pirinkulova S.SH.</b> Ikkinchi jahon urushi yillarida front orti hududlariga ko'chirib keltirilgan o'smirlarni ish bilan ta'minlash muammolari | 85  |
| <b>Poyonov B.R.</b> Qashqadaryo viloyatida sovet hokimiyatining o'rnatilishi                                                                      | 88  |
| <b>Qodirova R.M.</b> TASSRda sovet maktablarini tarix fani o'qituvchilari bilan ta'minlash muammosi va uni yechish yo'llari                       | 91  |
| <b>Qulto'rayev I.</b> XX asrning 50-60 yillarida Qarshi cho'lini o'zlashtirish tadbirlari                                                         | 96  |
| <b>Qurbanov S.V.</b> "Xorazm" telekanali rivojlanish tendensiyalari: muammo va yechim                                                             | 100 |
| <b>Rahimova S.A., Lafasov U.P.</b> Boburiylar davridagi zargarlik buyumlarning dunyo xazinasidagi o'rni                                           | 104 |
| <b>Rahimova M.Sh., Xidirova Sh.Sh.</b> Mintaqada urbanizatsiya darajasini tizimlashtirish                                                         | 109 |
| <b>Raxmonov F.Sh.</b> XIX asr oxiri - XX asr ikkinchi yarmida yerga egalikning an'anaviy shakllari                                                | 113 |
| <b>Rustamova M.I.</b> Gilamdo'zlik san'ati va Nurobod tumanida gilamdo'stlik san'atining o'ziga xos an'analar                                     | 117 |
| <b>Ruziboyev T.Z., Rasulov R.I.</b> Mojrums soy arxeologik yodgorligidagi petrogliflarni gis texnologiyasi asosida monitoring qilish              | 120 |

ishlarni olib boradi: to'plamlarni butunlaydi, va o'rganadi ilmiy hujjatlarni tayyorlaydi. Muzei ashyolarini saqlash va ta'mirlash tartibini yaratadi. Monografiya katalog yo'l-ko'rsatkichlar nashr etadi. Zamonaviy muzeishunoslik ishlab chiqqan ilmiy usul va metodologiya asosida ekspozitsiyalarda ilmiy tashviqotlar olib boradi. Tomoshabinlar bilan ishlashning eng muhim shakli ekskursiyadir. Siyosiy ilmiy, madaniy, iqtisodiy ehtiyojlarni qondiruvchi muzeining paydo bo'lishi tarixi uzoq qadimga borib taqaladi. muzeining o'tmishdoshlari tabiat va ijtimoiy hayotidan olingan asl buyumlarini xo'jalik maqsadlarida va moddiy boylik sifatida saqlana boshlagan davrda yuzaga kelgan.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Справочник и адрес календарь Самаркандской области. Типография «Товарищества» 1903 год. стр. 26
2. И. Бекмуродов. “Справочник Каттакургана”, Ташкент 1968.
3. “Самаркандская область”. Справочник. 10 выпуск. Самарканд – 1912.
4. Иззат Бекмуродов. Каттакургоннинг қисқача тарихи. “Зарафшон” нашриёти, Самарканд – 1993.
5. <https://uzbekistanfaq.ru/dostoprimechatelnosti-kattakurgana>

UO‘K:390.2:327.82(470+575) “1867-1917”(043.3)

#### AMIR ABDULAHADNING “SAFARNOMA”LARI SHARHI

O.A. Klichev, DSc, Buxoro davlat universiteti, Buxoro

**Annotatsiya.** Buxoro hukmdorlari orasida birinchilardan bo'lib Sayyid Mir Abdulahad o'z davlati hududidan tashqariga safar amalga oshirgan. U hali taxt vorisi bo'lgan mahalda, ya'ni 1883-yil Sankt-Peterburgda Rossiya imperatori bilan uchrashishga uyassar bo'lgan. Mazkur maqolada Buxoro amiri maqomida bo'lgan Sayyid Mir Abdulahadning 1893 hamda 1906-yillarda amalga oshirgan safar taassurotlari asosida yozilgan kundaliklarining o'zaro o'xshash va farqli jihatlar tahlil etiladi.

**Kalit so'zlar:** safarnoma, I.Gaspiriy, amir, tarjima, Sankt-Peterburg, kundalik, Moskava, forstojik tili, "Tarjimon" gazetasi, metafora, mirzo mushrif.

**Аннотация.** Среди правителей Бухары Сайид Мир Абдулахад был одним из первых, кто совершил поездку за пределы своего государства. Будучи наследным принцем, он встретился с российским императором в Санкт-Петербурге в 1883 году. В данной статье анализируются сходные и различные аспекты дневников Сайида Мир Абдулахада, написанных на основе путешествий, совершенных в 1893 и 1906 годах.

**Ключевые слова:** сафарнаме, И.Гаспиринский, эмир, перевод, Санкт-Петербург, дневник, Москва, персидско-таджикский язык, газета "Переводчик", метафора, мирзо мушриф.

**Abstract.** Among the rulers of Bukhara, Sayyid Mir Abdulahad was one of the first to travel outside his state. As Crown Prince, he met with the Russian Emperor in St. Petersburg in 1883. This article analyzes similar and different aspects of Sayyid Mir Abdulahad's diaries based on travels made in 1893 and 1906.

**Key words:** safarname, I.Gasprinsky, emir, translation, St. Petersburg, diary, Moscow, Persian-Tajik language, Translator newspaper, metaphor, mirzo Mushrif.

**Kirish.** Buxoro amirlarining Rossiya imperiyasi hududiga amalga oshirilgan tashrif tafsiloti haqida ma'lumot beruvchi manbalar orasida Amir Abdulahadning 1893 va 1906-yillardagi safar kundaliklari alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, amir Abdulahadning 1893-yilgi safar kundaligining aniq tarjimasi I.Gaspirinskiy tomonidan amalga oshirilgan hamda tarjima matni 1894-yili Qozon shahridagi Imperator universiteti tipo-litografiyasida nashr etilgan. Safar kundaligi «Точный перевод Дневника его светлости Эмира Бухарского / Представляет И.Гаспиринский из Бахчисарая.- Казан: "Типо-литография Императорского Университета", 1894. – 83 с» nom ostida nashrdan chiqqan. Abdulahadning imperiya hududiga amalga oshirgan ilk tashrif tafsilotlari I.Gaspiriy muharrirligidagi «Tarjimon» gazetasida "Путешествие Бухарского эмира" sarlavhasi ostidagi maqolalar shaklida ham e'lon qilib boriladi. Gazetadagi mazkur jumlar fikrimizni tasdiqlaydi:

"Biz tomonimizdan Buxoro amirining ruxsati bilan uning 1892-1893-yilgi Rossiya sayohati bayon etilgan yo'l qaydlari nashr etildi. Ko'pchilikning qiziqishiga sabab bo'lgan ushbu xotiralardan parchalarni e'lon qilolmas edik. Ammo janobi oliyning Qrimga amalga oshirgan so'nggi tashrifi (1895 – O.K) davrida esa biz Buxoro hukmdori kundaligidan ayrim qismlarni gazetamiz sahifalarida chop etishga ruxsat oldik"[1].

**Adabiyotlar tahlili va metodologiya.** Abdulahadning safar kundaligi o'z davrida tarjima qilinib, undagi ayrim parchalar keng jamoatchilik e'tiboriga yetkazilganligini ko'rsatadi. Birinchi kundalikning o'zbek tilidagi tarjimasi "Ijtimoiy fikr. Inson huquqlari" jurnalida chop etilgan. Ikkala kundalikni ilmiy jihatdan dastlab tadqiq etgan olim tarix fanlari doktori H.H.To'rayevdir[2]. Olim mazkur kundalik nusxalarini manbashunoslik yo'nalishida ilmiy tavsiflash bilan bir qatorda, ularning O'zbekiston tarixini o'rganishdagi o'rni va ahamiyatini ko'rsatib bergan.

Biz tadqiq etgan Abdulahadning 1906-yilgi safar kundaligi esa arab imlosi (fors-tojik) hamda kirill alifbosida (rus tilida) toshbosma usulida nashrdan chiqqan va bir kitobda jamlangan. Bugungi kunga qadar o'zbek tiliga tarjima qilinmagan. Kundalikning muqova va titul varaqlarining saqlanib qolinmaganligi bois nashr tarjimoni, uning qayerda va qaysi nashriyotda chop etilganligini aniqlash mushkul. Ammo, asar matni bilan tanishish jarayonida undagi fikrlar, voqea va hodisalar bayoni kundalik bevosita Amir Abdulahadga taalluqli ekanligini anglash mumkin.

**Natija va muhokamalar.** Safar kundaliklaridagi voqea va hodisalarga doir ma'lumotlarni o'rganish jarayonida ikkala kundalikda quyidagi o'xshash va farqli jihatlar mavjudligini aniqlash imkonini yaratildi. Tashrif doirasidagi voqealar tizimli tarzda: safarga tayyorgarlik, amirning hudud ma'murlari tomonidan kutib olinishi, safar taassurotlari yoritiladi.

Kundalikdagi tadrijiy voqealar bayoni imperiya ma'murlari tomonidan amirni kutib olish tartibiga mos ravishda bayon etilgani bilan ham ahamiyatlidir. Shu o'rinda ikkala kundalikdagi bir jihatga e'tibor qaratsak, amirning safar doirasida o'zi uchrashgan shaxslar bilan oldin tanish ekanligini ta'kidlash syujeti:

*"Shanba jumadul soniy oyining 27 kuni [...]. Kunduzi soat ikkilarda Harbiy vazir Vannovskiyanoblarining uylariga tashrif buyurdik. [...]Bizning janob vazir bilan tanishuvimiz 1883-yil podsho hazrati oliylari(Aleksandr III – O.K)ning toj kiyish marosimidan e'tiboran boshlangan bo'lib, o'sha damdan boshlab do'stlik rishtalarimiz mustahkamlanib bormoqda"[3].*

yoki 1906-yilgi safar kundaligi:

*"Moskvada bir soat to'xtadik. Yo'lda general-mayor Demin bilan uchrashdik. U bizning eski va qadrdon do'stimiz. Rossiya imperatori bilan do'stligimizni bardavom mustahkamlashga intilish niyatida 1893-yili o'g'limiz va merosxo'rimiz Said Mir Olimni Sankt-Peterburgda rus harbiy ta'limini olish maqsadida qoldirgan edik. Imperator Aleksandr III bizga haqiqiy shohona va samimiy do'stona e'tibor ko'rsatgan holda, o'g'limiz tarbiyasini general Deminga ishonib topshirgan edi. U ko'z nurimizning ta'lim va tarbiyasiga o'z bilimini g'amxo'rona bag'ishlagan edi"[4].*

Ushbu ikkala iqtibos kundaliklarda bayon etilgan shaxslar nufuzi va lavozimi jihatidan turli darajaga tegishli bo'lishiga qaramasdan, muallif ular bilan bo'lgan uchrashuv to'g'risida deyarli bir xil uslubda xotirlaganligini ko'rsatadi. Bu o'z navbatida, ikkala kundalik matni bir shaxs tomonidan tartib etilganligini ham tasdiqlaydi.

Abulahadning 1893 yilgi safar kundaligi hajm jihatidan 1906-yilgi ikkinchi kundalikdan salmoqlikdir. Buni imperiya hududiga ilk rasmiy tashrif ekanligi, uzoq muddat davom etganligi hamda bir necha transport (temiryo'l, suv va quruqlik) vositasida amalga oshirilganligida, shuningdek, amirning safar davomida hudud ma'murlari tomonidan kutib olinishi, imperiya vazirlari bilan uchrashuv, imperator qabullari, Moskva va Sankt-Peterburgdagi binolar va diqqatga sazovor joylarning ta'rif-tavsifiga to'xtalib o'tganligidan bilsa bo'ladi. Qolaversa, muallif kundalikdagi ba'zi voqea hodisalarini yanada tushunarliroq bayon etish maqsadida ularga batafsil to'xtalib o'tadi.

Ikkinchi kundalik matni esa yuqorida aytganimizdek ixchamdir. 1906-yilgi tashrif amirning Sankt-Peterburgga amalga oshirgan to'rtinchi tashrifi ekanligi hamda qirq kunlik safar tafsilotlaridangina iboratligi inobatga olinadigan bo'lsa, matn nima sababdan ixcham yozilganligini tushunish qiyinchilik tug'dirmaydi. Kundalikdagi voqea va hodisalar aniq va ortiqcha ta'riflarsiz yozilgan, safar davomidagi uchrashuv va qabullar soni birinchi tashrifga nisbatan kam bo'lgan,

bularning barchasi matn miqdoriga ta'sir etgan deb ta'kidlashimiz mumkin. Voqea hodisalarning batafsil yoritilmaganligiga sabab ularning aksariyati birinchi kundalikda ta'riflanganligidadir.

Ikkala kundalik matnlari bilan tanishish jarayonida ularning yozilish uslublarini tadqiq etish imkoni yuzaga keldi. Kundalik matnlarida voqea va hodisalar asosan nasriy usulda bayon etiladi. Birinchi kundalikda muallif sharqona o'xshatish va metaforalardan imkon qadar kam foydalanishga harakat qilganligini sezish qiyin emas. Ixcham matndan tarkib topgan ikkinchi kundalik voqealari esa o'xshatish va metaforalarga boy jummalardan iborat. Buni quyidagi misralar ham tasdiqlaydi:

*“Payshanba, 30-noyabr, go'yo kelinchak yuzining yopinchig'i ochilgani kabi tong yorqin quyosh yuzidan tun pardasini ko'targan mahal, biz o'rnimizdan turdik;*

yoki

*“Juma kuni 8-dekabr. Qora quzgun, quyoshning shohona porlashidan chekinib, olam tillaqanot qaqnus ranglari bilan jilolanganida uyg'ondik”.*

hamda

*“Go'yoki so'nmas Quyosh o'z nurlarini taratgani, yorkin Yulduz nurafshon yog'du sochgani kabi qudratli hukmdor yarim soat davomida yuragimizni mehr-shafqatli so'zlari bilan baxtiyor etdi”;*

yoki:

*“Bizning ehtiros gul bog'imiz quvonch bilan uyg'ondi va qalbimizning ehtirosli mehr guldastasi uchrashuv shamolidan gulladi!”*

Mazkur o'xshatish va mubolag'alarning kundalik matnida mavjudligi muallif nazm va nasr ustasi ekanligidan dalolat beradi.

Shu o'rinda kundalik matnlarining muallifi xususida o'z qarashimizni bayon etsak. O'rta Osiyoda hukmdor sulola vakillari orasida ham asarlar, she'r va g'azallar yozish an'anasi mavjud edi. Devon tartib etish, sulola yohud hudud tarixini yozib qoldirish bilan bog'liq an'analar hukmdorlar orasida ham urf sanalar edi. Hukmdorlar va ular xususida yozilgan manbalarning aksari ular xizmatida bo'lgan mushrif, munshiy va mirzolar qalamiga mansubdir.

Arxiv hujjatlarida Mirzo Muhammad Amin va Mirzo Bahromlar Amir Abdulahad davrida mirzo mushrif va mirzo munshiy lavozimlarida faoliyat yuritganliklari to'g'risida ma'lumotlarni uchratish mumkin[5]. Ular amir maktublarini tayyorlash va davlat amaldorlari nomlariga yo'llanadigan murojaatlarni yozish ishlarini ham bajargan. Shuningdek, amir tashriflarini rasmiylashtirishga oid hujjatlarda ham 1893-yili Mirzo Ahmad[6], 1906-yillarda esa Mirzo Muhammadamin mushriflar[7] amirga hamroh sifatida Sankt-Peterburgga tashrif buyurganliklari to'g'risida ma'lumotlar mavjud. Bizning fikrimizcha, aynan shu shaxslar amir tashrifi tafsilotlarini yozib borganlar. Chunki har kunlik voqea hodisa, kun davomidagi uchrashuvlar, mansabdor amaldor shaxslar, ularning egallagan lavozimi kabi faktik ma'lumotlarni jamlash ishlariga alohida tajribaga ega bo'lish darkor edi. Safar so'ngida esa mushrif o'zi yozib borgan voqealar matnini yaxlit shaklga keltirib amirga taqdim etgan. Amir esa o'z navbatida bu matnlar bilan tanishib, tahrir qilgan holda asarni yakunlagan.

Tadqiqot jarayonida safar kundaliklarining yozilishiga sabab bo'lgan omillarni aniqlash masalasi ham izlanishimiz doirasiga kiritilgan edi. Ikkala kundalik matni bilan tanishish jarayonida biz ushbu amaliyotning aynan Amir Abdulahad tomonidan amalga oshirilganligiga quyidagilar bilvosita ta'sir etganini kuzatdik. Birinchidan, amir Abdulahad Buxoro hukmdorlari orasida Rossiya imperiyasi hududiga rasmiy tashrif bilan safarlar uyushtirgan. U taxt vorisi sifatida 1883-yilda otasi Amir Muzaffar tomonidan imperator qabuliga yuborilgan. Qolaversa, 1893-yildan e'tiboran deyarli har yili Qrim va Kavkazga tashrif buyurgan. Tashriflar natijasida Yevropa madaniyatidan xabardorlik shuningdek, imperator xonadoni vakillari bilan uchrashuvlar amir uchun ijobiy ta'sir etmasdan qolmagan. Rossiya imperatori Aleksandr III va Nikolay II lar ham o'z kundaliklarini yuritganliklari ma'lum ma'noda Abdulahad uchun bu turdagi asarni yozishga xizmat qilgan bo'lishi mumkin.

**Xulosa.** Ikkala kundalik matnining kam sonda nashr ettirilganligi, uning imperator va amir saroyidagi amaldor va a'yonlar uchun mo'ljallab yozilganligidan dalolatdir. Safar kundaligining saroy elitasiga yo'naltirib yozilishiga sabab, asar bo'lajak mang'it hukmdorlari va amaldorlari uchun imperiya hududiga tashrif buyurish va o'rnatilgan qoidalarga rioya etishning yorqin namunasi va yo'riqnomasi bo'lgan, desak xato bo'lmaydi. 1906-yilgi kundalikning o'z davrida keng ommaga

yetarli darajada ma'lum bo'lmaganligi esa asar asosan "rasmiiy xizmat doirasi uchun" yo'naltirilganligidan dalolatdir.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Дневник Бухарского эмира / Таржимон- Переводчик, 1895 год 17 сентября – №35.
2. Тураев Х.Х. «Рузнома-йи сафар-и Фитирбурх» как источник для изучения русско-бухарских отношений конца XIX в // Общественные науки Узбекистана. – Ташкент, 1989. – №3. –С.53-55; shu muallif. Amir Abdulahad qo'lyozmasi // Buxoro haqiqati, 1990-yil 9-iyun; shu muallif. Amir Abdulahad «Safarnomasi»ning qo'lyozma nusxalari // Navqiron Buxoro, – Buxoro, 1992. –№8-9; shu muallif, «Дневник четвертого путешествия эмира Абдул-Ахада в Петербург» (1906 г.) как источник по истории русско-бухарских отношений начала XX в. / Материалы Четвертой международной научно-практической конференции «Россия, Сибирь и Центральная Азия: взаимодействие народов и культур.- Барнаул: Лаборатория «Россия и Восток», 2003. – С. 12-13; shu muallif, Важный источник по истории русско-бухарский отношений / Материалы международной научной конференции, посвященной десятилетию Договора о союзнических отношениях между Российской Федерацией и Республикой Узбекистан. – Ташкент: «Turon zamin ziyo», 2016. – С.229-233.
3. Точный перевод Дневника его светлости Эмира Бухарского / Представляет И.Гаспиринский из Бахчисарая.- Казан: Типо-литография Императорского Университета, 1894. -С.28-29.
4. Sayyid Mir Abdulahad. Safarnoma / Rus tilidan tarjima, muqaddima va izohlar muallifi O.A.Klichev. – Buxoro: "Durdona", 2021. – 96 b.
5. O'zbekiston Milliy arxivi (keyingi o'rinlarda -O'zMA), R-2678-fond, 1-ro'yxat, 250-yig'majild, 1-varaq.
6. Точный перевод Дневника его светлости Эмира Бухарского / Представляет И.Гаспиринский из Бахчисарая.- Казан: Типо-литография Императорского Университета, 1894. – С.7.
7. Rossiya davlat harbiy tarix arxivi (keyingi o'rinlarda-RDHTA), 400-fond, 1-ro'yxat, 3429-yig'majild, 131-varaq.

UO'K: 94(575.171)(043.3)

### XX-ASRNING 20-30-YILLARIDA XORAZM OKRUGIDA MAHALLIY MATBUOTNING RIVOJLANISHI

**M.E. Marimov, stajyor-o'qituvchi, Urganch Ranch texnologiya universiteti, Urganch**

**Annotatsiya.** Mazkur ilmiy maqolada Xorazm vohasida mahalliy matbuotning rivojlanish tarixi, uning shakllanish jarayonlari va jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy va madaniy ta'siri batafsil tahlil etilgan. Shuningdek, gazetalarning tarmoq va sohalar bo'yicha faoliyat yuritganligi, gazeta muxbirlarining ko'payishi, yozuvchi va shoirlarning gazeta faoliyatiga jalb qilinishi, adabiyot va madaniyatning rivojlanishiga ta'sir etganligi haqidagi tahlillar keltirilgan.

**Kalit so'zlar:** okrug, mahalliy matbuot, "Inqilob quyoshi" gazetasi, ijtimoiy ong, siyosiy ta'sir, madaniy rivojlanish, sho'ro mafkurasining targ'iboti, adabiyot, Xorazm haqiqati, matbuot tarixining rivojlanishi, tarmoq gazetalar

**Аннотация.** В данной научной статье подробно анализируется история развития местной прессы в Хорезмском оазисе, процессы ее формирования, ее социальное, политическое и культурное влияние на общество. Также проводится анализ деятельности газет по отраслям и секторам, увеличение числа газетных репортеров, участие писателей и поэтов в газетной деятельности, влияние на развитие литературы и культуры.

**Ключевые слова:** район, местная пресса, газета «Солнце революции», общественное сознание, политическое влияние, культурное развитие, пропаганда идеологии Шуры, литература, правда Хорезма, развитие истории прессы, сетевые газеты

**Abstract.** This scientific article analyzes in detail the history of the development of the local press in the Khorezm oasis, the processes of its formation, its social, political and cultural influence on society. An analysis of the activities of newspapers by industry and sector is also carried out, the increase in the number of newspaper reporters, the participation of writers and poets in newspaper activities, and the impact on the development of literature and culture.

**Key words:** district, local press, newspaper "Sun of the Revolution", public consciousness, political influence, cultural development, propaganda of Shura ideology, literature, truth of Khorezm, development of press history, online newspapers

**Kirish.** Xorazm vohasi o'zining qadimiy tarixi va madaniy merosi bilan tanilgan Markaziy Osiyoning tarixiy hududlaridan biri bo'lib, bu o'lkaning matbuoti ham tarixan o'ziga xos rivojlanish